

MABEYN ORKESTRASI'NIN İTTİFAK DEVLETLERİ BAŞKENTLERİNDE VERDİĞİ KONSERLER (1917-1918)

CONCERTS OF THE MABEYN ORCHESTRA IN THE CAPITALS OF ALLIED POWERS
(1917-1918)

Aydın ÇAKMAK

Öz

Mabeyn Orkestrası, Birinci Dünya Savaşı'nın son dönemlerinde Bulgaristan, Almanya ve Avusturya-Macaristan Salib-i Ahmer [Kızılhaç] cemiyetleri yararına konserler vermek üzere 25 Aralık 1917 günü başlayan bir seyahat gerçekleştirmişti. Bu seyahat, daha önce Osmanlı topraklarına gelip Hilal-i Ahmer [Kızılay] Cemiyeti menfaatine konserler veren müttefik müzik topluluklarının etkinliklerine olumlu bir karşılık vermek amacıyla yönelikti. Fakat asıl amaç tanıtım ve propaganda faaliyetlerinde bulunmaktı. İlk defa yurt dışında konserler verecek olan Mabeyn Orkestrası'nın başlangıç durağı Bulgaristan'ın başkenti Sofya olmuştu. Daha sonra Almanya'da Berlin, Dresden ve Münih; Avusturya-Macaristan'da ise Viyana ve Peşte gibi şehirlerde konserler verilmişti. Bir aydan fazla süren konser programı hakkında bazı eleştiriler yapılmakla beraber, genel olarak başarılı bir kültürel diplomasi örneği sergilenmişti. Orkestra hem Osmanlı Devleti hem de Müttefik devletler nezdinde olumlu bir izlenim bırakmıştı. Seyahat ile konser programlarını müstakil ve ayrıntılı olarak incelemeyi amaçlayan bu çalışmada, yapılan hazırlıklar ve seyahatin gerçekleştirilmesi gibi gelişmeler görüşler, izlenimler ve sonuçlar çerçevesinde ele alınmıştır. Çalışmada arşiv belgeleri, süreli yayınlar, hatırat ve telif eserlerden faydalanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mabeyn Orkestrası, İttifak Devletleri, Zeki Bey, Celal Esad Bey, kültürel diplomasi

Abstract

During the last stages of the First World War, the Mabeyn Orchestra went on a trip that began on December 25, 1917 to give concerts for the benefit of the Bulgarian, German and Austro-Hungarian Salib-i Ahmer [Red Cross] Societies. The motivation behind this campaign was to return the favour, since the allied music ensembles had previously come to the Ottoman lands and performed for the benefit of the Hilal-i Ahmer [the Red Crescent] Society. But the main purpose was to carry out publicity and propaganda activities. The first stop of the Mabeyn Orchestra, which would have its first concert abroad was Sofia, the capital of Bulgaria. Following concerts were performed in cities such as Berlin, Dresden and Munich in Germany; Vienna and Pest in Austria-Hungary. Although there were some criticisms about the concert program, which lasted more than a month, it presented a successful example of a cultural diplomacy in general. The orchestra made a positive impression on both the Ottoman Empire and the Allied States. This study aims to examine the travel and concert programs independently and in detail. The developments such as the preparations and the realization of the trip are also analysed within the framework of ideas,

* Öğr. Gör. Dr., İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul / Türkiye, aydin.cakmak@istanbul.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2413-7760

impressions and results. The article employs primary sources such as archival documents, periodicals and memoirs in addition to the relevant secondary sources.

Keywords: The Mabeyn Orchestra, The Allied Powers, Mr. Zeki, Mr. Celal Esad, cultural diplomacy

Giriş

Avusturya-Macaristan Veliahdı François Ferdinand'ın Saraybosna'da uğradığı suikast sonrası başlayan Birinci Dünya Savaşı, İtilaf ve İttifak devletleri arasında yaklaşık dört yıl devam eden bir mücadeleye sahne olmuştu. Savaşa İttifak Devletleri safında dâhil olan Osmanlı Devleti, pek çok cephede büyük bir gayretle verdiği mücadelesini savaşın sonuna kadar çeşitli alanlarda sürdürmüştü.

Savaş yıllarında müttefikler arasındaki silah arkadaşlığı dışında başka ittifak örnekleri de görülmüştü. İstanbul'a gelen çok sayıda sanatçı ve sanat topluluğu opera ve konser gibi etkinlikler gerçekleştirmişti.¹ Mesela bir kültürel diplomasi örneği olarak Almanya'nın en önemli orkestraları arasında yer alan Meinengen Saray Orkestrası'nın 1916 yılı Mayıs ayındaki seyahati büyük bir olay olmuştu. Zira ilk defa gerçek bir senfoni orkestrası Osmanlı başkentinde konser veriyordu.² Ele alınan dönemde Avusturya-Macaristan'dan gelen topluluklar da vardı. İstanbul'da haftada üç temsil veren Viyana Operet Topluluğu'nun müziğini adı geçen ülkenin piyade alayı orkestrası yapmıştı. Üstelik bu orkestra, tiyatro müziği dışında açık alanlarda da konserler vermişti.³

Söz konusu etkinlikler genellikle hayır amaçlı müsamere özelliğine sahipti. Bu ortamda Müttefik devletlerde Hilal-i Ahmer [Kızılây] Cemiyeti yararına konserler dahi verilmişti. Örneğin Köln, Breslau, Dresden gibi şehirlerde yardım konserleri tertip edilmiş⁴; Viyanada hasılatı dört müttefik devletin Hilal-i Ahmer ve Salib-i Ahmer'ine [Kızılhaç] paylaştırılmak üzere büyük bir konser icrası kararlaştırılmıştı.⁵ Yine Sofya'daki Alman musikişinas subaylarının katılımıyla Hilal-i Ahmer ile Bulgar Salib-i Ahmer cemiyetleri yararına bir konser kararı alınmıştı.⁶

1 Mustafa Göleç, "Dünya 'Görüşü' Olarak Savaş: Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'ye ve Türkiye'den 'Seyahat'ler", *Tarih Dergisi*, 73, (2021/1), s. 240-241.

2 Sinan Kunalalp, "Osmanlı İmparatorluğu ve Müttefikleri: Yumuşak Güç Diplomasisi Örneği", *I. Dünya Savaşı'nda İttifak Cephesinde Savaş ve Propaganda*, ed. Bahattin Öztuncay, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık A.Ş., İstanbul 2014, s. 60-62. Kültürel diplomasi; sanat, eğitim, bilim ve teknik gibi kültürel öğelerin ülkelerin itibarını artırmak ve ortaklıklar kurmak için sunumu şeklinde tanımlanmakta olup, bunun bir ülkenin dış politika amaçlarına yönelik bir etkinlik olması gerekmektedir. Bk. Aslı Yağmurlu, "Kültürel Diplomasi: Kuram ve Pratikteki Çerçevesi", *Selçuk İletişim*, XII/2, (2019), s. 1184, 1190.

3 Joseph Pomiankowski, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Çöküşü "1914-1918 I. Dünya Savaşı"*, çev. Kemal Turan, Kayhan Yayınları, İstanbul 1990, s. 290. Bu konuda ayrıca bkz. KA, 728/85.2; BOA, HR.SYS., 2434/1, lef. 1-2; BOA, İ.DUİT., 70/21, lef. 2-3; KA, 615/177; BOA, MV., 257/56.

4 BOA, HR.SYS., 2413/10; BOA, HR.TO., 603/4; BOA, HR.SYS., 2171/13, lef. 12-14, 17; BOA, HR.TO., 547/63.

5 KA, 599/194. Viyana Sefareti'nden Hilal-i Ahmer Cemiyeti Riyaset-i Saniyesi'ne gönderilen 13 Kanun-ı Sani 1917 tarihli tahrirat.

6 BOA, HR.SFR.04, 285/5, lef. 1. Sofya Şehbenderliği'nden Sofya Sefareti'ne gönderilen 4 Kanun-ı Evvel 1916 tarihli tezkire.

1. Karar ve Hazırlıklar

Birinci Dünya Savaşı'nın son dönemecine girildiği ve yabancı müzik topluluklarının İstanbul'a geldiği günlerde, Osmanlı Devleti'nde, Avrupada sanatsal etkinlikler düzenleyerek olumlu bir izlenim oluşturma düşüncesi gündeme gelmişti. Düşünülen etkinliklerden biri, Mabeyn Orkestrası'nın Almanya, Avusturya-Macaristan ve Bulgaristan gibi Müttefik devletlerde konserler vermesi olmuştu.⁷ Harbiye Nezareti bünyesinde istihbarat ve propaganda gibi faaliyetlerden sorumlu olan İkinci Şube yani İstihbarat Şubesi seyahatin planlanmasından ve yürütülmesinden sorumlu makamdı. Nitekim girişimin gerçekleşmesindeki etkili isimlerden birisi olan Celal Esad [Arseven] Bey, hatıralarında şöyle bir açıklamada bulunmaktadır:

Harbiye Nezareti'nde tesis edilen İstihbarat Dairesi'nin reisi Miralay Seyfi Bey'di. Seyfi Bey'le ötedenberi tanışırdım. O sıralarda benim gazetelerde propagandanın lüzumuna dair yazdığım makaleleri okuyan Seyfi Bey bir gün beni nezarete davet etti... Propaganda hakkında kendisinin de benimle aynı fikirde olduğunu söyleyerek bu hususta ne yapmak lazım geldiğine dair mufassal bir rapor hazırlamamı istedi. Birkaç gün çalıştıktan sonra uzun bir rapor hazırlıyarak götürdüm. Raporda şu esasları teklif ediyordum: Asırlardan beri Türkler aleyhinde yapılan neşriyatın tesiriyle müttefik olduğumuz milletler bile bizi hâlâ iptidai bir kavim olarak telakki ediyorlardı. Bu telakkinin yanlışlığını, medeniyetimiz, kabiliyetimizi ispat etmek üzere, müttefik devletlerin başşehirlerinde sergiler açmak ve konserler vermeyi önerdim. Seyfi Bey bu raporu dikkatle okudu ve hemen icraya geçilmesine karar verdi.⁸

Babiali, işte bu gelişmeler ortamında kültürel diplomasi uygulamalarını hayata geçirme kararı almıştı. Ardından konserlerin icrasına dair resmî işlemler başlamıştı. 1917 yılı Haziran ayında çıkan irade-i seniyyede, Osmanlı toplumunun savaş alanlarında gösterdiği kahramanlık ve fedakârlıkla beraber güzel sanatlarda dahi yetenek sahibi olduğunu göstermek üzere Mabeyn-i Hümayun Muzika Takımı'nın Müttefik devletler başkentlerine gönderilmesi hususu ifade edilmişti.⁹ Bu kapsamda Eylül ayının ortalarına doğru İstanbul'dan hareketle Berlin, Münih, Dresden, Viyana, Peşte ve Sofya şehirlerinde birer konser vermesi kararlaştırılmış¹⁰; ilgili sefaretlere bilgi verilerek gerekli teşebbüslerde bulunmaları bildirilmişti.¹¹

7 Ele alınan konuyla ilgili yapılan ilk müstakil çalışma, A. N. Erman tarafından *Yıllarboyu Tarih* dergisinde yayımlanan iki sayfalık bir makaledir. Azmi Nihad Erman, "Muzika-i Hümayun'un Avrupa Seferi", *Yıllarboyu Tarih*, II/3, (1979), s. 64-65. Bunun yanı sıra E. Aracı da Münih'te gerçekleşen konserlere dair bir makale neşretmiştir. Emre Aracı, "Sultan Reşad'ın Senfoni Orkestrasından Münih'te Beethoven ve Wagner Konserleri", *Andante*, IX/62, (2011), s. 82-86. Hazırlamış olduğumuz çalışma ise seyahat ve konserleri arşiv belgeleri, süreli yayınlar, hatırat ve telif eserlerden yararlanarak bütünsel ve kapsamlı olarak ele almaktadır.

8 Celâl Esat Arseven, *Sanat ve Siyaset Hatıralarım*, yay. haz. Ekrem Işın, Kadıköy Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2019, s. 121.

9 BOA, İ.DUİT., 17/13. 19 Haziran 1333/1917 tarihli irade-i seniyye.

10 BOA, HR.SYS., 2436/74, lef. 1; BOA, BEO., 4475/335618, lef. 1. Sadaret'ten Hariciye [ve Harbiye] Nezareti'ne gönderilen 28 Haziran 1333/1917 tarihli tezkire ve müsveddesi.

11 BOA, HR.SYS., 2436/74, lef. 2. Hariciye Nezareti'nden Berlin, Viyana ve Sofya sefaretlerine gönderilen 10 Temmuz 1333/1917 tarihli tahrirat-ı aliyye.

Bulgaristan hükûmeti nezdinde girişimde bulunan Sofya Sefir Vekili Cevad [Ezine] Bey, Başvekil Mösyö Radoslavov'un olumlu yanıt verdiği iletmişti.¹² Berlin Sefiri İbrahim Hakkı Paşa, herhangi bir girişimde bulunmadan önce konu hakkındaki şahsi düşüncelerini belirterek Mabeyn Orkestrası'nın Almanya'ya gelmesinin olumlu bir gelişme olacağını beyan etmişti. Bununla birlikte savaş hâlinin son zamanlarda aldığı şekle göre askerî ulaşım ve haberleşmenin gündün güne yoğunlaşmakta olduğu, konser ve tiyatro gibi etkinliklere gidecek olanların büyük çoğunluğunun yaz mevsimini şehir dışında geçirdiğini de söylemişti. Bu bakımdan seyahatin uygun bir zamana ertelenmesinin daha yararlı olacağını vurgulamıştı.¹³

Başkumandan Vekili Enver Paşa imzasıyla 1 Ağustos günü yazılan tezkirede, müttefik başkentlerine gidecek orkestra ile ressamların yapacakları seyahatlere dair hazırlıkları tamamlamak üzere bu işlerde ihtisas sahibi olan Kadıköy Belediye Müdürü Celal Esad Bey'in görevlendirilerek Ağustos ayının beşinden itibaren beş ay izin verilmesi istenmişti.¹⁴ Ancak Dahiliye Nazırı Talat Paşa, Celal Esad Bey'in daha bir süre önce dört ay Avrupa'da bulunduğu ve yerine vekil bırakılacak kimse olmadığı için izin verilemeyeceğini belirtmişti.¹⁵

Viyana Sefiri Hüseyin Hilmi Paşa ise şehirde önemli konserlere özgü ve Avrupa'da bir örneği bulunmayan kurumun idaresine başvurduğunu ve konser meselesini görüştüğünü ifade etmişti. Buradan alınan cevaba nazaran, Eylül'ün son veya Ekim'in ilk haftalarına tesadüf eden günlerde konser düzenlenmesi mümkün olacaksa da orkestranın hangi gün geleceğinin bildirilmesi gerekli görülmüştü.¹⁶

Netice itibarıyla Sofya ve Viyana sefaretlarının olumlu görüş bildirmelerine karşın Berlin Sefareti olumsuz yanıt vermiş ve orkestranın gelişinin ertelenmesini tavsiye etmişti. Esasen Viyanada gerçekleştirilen girişim ve alınan cevap resmî bir mahiyetten ziyade hususi bir hüviyet taşıyordu. Üstelik o sırada Bulgaristan Kraliçesi de vefat etmiş olduğundan orkestranın Sofya'ya gönderilmesinden vazgeçilmesi gündeme gelmişti. Durum Meclis-i Vükela'ya iletildiğinde seyahatin ertelenmesi uygun görülmüştü.¹⁷ Kısa süre sonra gerçekleşecek Alman İmparatoru II. Wilhelm'in ziyareti de muhtemelen bu tehiri pekiştirmişti.¹⁸

12 BOA, HR.SFR.04, 912/72, lef. 3; BOA, HR.SYS., 2437/77, lef. 1. Sofya Sefareti'nden Hariciye Nezareti'ne gönderilen 19 Temmuz 1917 tarihli cevabi tahrirat ve müsveddesi. Zikrolunan cevap için bk. BOA, HR.SFR.04, 912/72, lef. 4; BOA, HR.SYS., 2437/77, lef. 2.

13 BOA, HR.SYS., 2437/23, lef. 4. Berlin Sefareti'nden Hariciye Nezareti'ne gönderilen 27 Temmuz 1917 tarihli cevabi tahrirat. Tahriratın Sadarete tebliği için bk. BOA, HR.SYS., 2437/23, lef. 5; BOA, BEO., 4475/335618, lef. 3.

14 BOA, DH.İ.UM.EK., 37/50, lef. 2. Başkumandanlık Vekaleti'nden Dahiliye Nezareti'ne gönderilen 1 Ağustos 1333/1917 tarihli tezkire.

15 BOA, DH.İ.UM.EK., 37/50, lef. 1. Dahiliye Nezareti'nden Başkumandanlık Vekaleti'ne gönderilen 6 Ağustos 1333/1917 tarihli cevabi tezkire.

16 BOA, HR.SYS., 2439/61, lef. 1. Viyana Sefareti'nden Hariciye Nezareti'ne gönderilen 31 Ağustos 1917 tarihli cevabi tahrirat.

17 BOA, BEO., 4475/335618, lef. 2; BOA, HR.SYS., 2439/61, lef. 2. Hariciye Nezareti'nden Sadarete gönderilen 25 Eylül 1333/1917 tarihli tezkere ve müsveddesi.

18 Ö. Kürşad Karacaçıl, "Alman İmparatoru İstanbul'da (1917)", *Gazi Akademik Bakış*, VI/12, (2013), s. 116-127.

Aynı süreçte Muzika-i Hümayun içerisinde iki farklı görüş ortaya çıkmıştı. Bunlardan birincisi, henüz gelişme aşamasında olan orkestranın böyle bir turnede başarı gösteremeyeceği, Beyoğlu'ndaki yabancı müzisyenler ve yaylı sazlarla takviye edilmesi hâlinde bunun mümkün olabileceği yönündeydi. Bu görüşe itiraz edenler ise belirlenen şekilde yapılmasını savunmuş ve ikinci görüş kabul görmüştü.¹⁹ Bu arada orkestra şefi olarak yer alan Osman Zeki [Üngör] Bey de konser hazırlıklarına başlamıştı. En müktedir müzisyenlerden bir orkestra heyeti oluşturularak Wagner, Schubert, Haydn gibi bestekârların eserlerinden güzel bir program tertip edilmiş ve Gümüşsuyu'ndaki kışlada provalar yapılmıştı. Bir aydan fazla sürede esaslı ve sıkı şekilde çalışan orkestra gayet mükemmel bir hâle gelmişti.²⁰

Karargah-ı Umumi'de devam eden hazırlıklar kapsamında ise dört maddelik bir tamim yayımlanmıştı. Enver Paşa imzalı bu düzenlemede, takımın Müttefik devletler hayır kurumları yararına olarak Kasım ayı ortalarında Almanya, Avusturya-Macaristan ve Bulgaristan'a yapacağı seyahat hakkında irade-i seniyye çıktığı belirtilmişti. Takımın hazırlığını Hademe-i Hümayun Kumandanlığı, İstanbul'dan sevkiyle seyahat tertibatını ise Karargâh-ı Umumi gerçekleştirecekti. Hazırlığın noksanları Harbiye Nezareti'nin ilgili daireleri tarafından tamamlanacak, seyahat masrafları tahsisat-ı mestureden yani örtülü ödenekten karşılanacaktı. Seyahat hazırlıkları; konserlerde çalınmak üzere *Avrupa duyusuna muvafık* olarak seçilmiş parçaların talimi, elbise, başlık ve ayakkabıların vücuda uygun, bir çeşit ve tarzda olması, müzik aletlerinin bozulmasını veya kırılmasını önleyecek şekilde mahfazaların tedariki hususlarından ibaretti. Çalışmaların Kasım ayının birinci günü tamamlanmış ve takımın emir aldıktan beş gün sonra harekete hazır olması gerekmektedir.²¹

Her ne kadar Kasım ayında tamamlanması istenmekle beraber, seyahat hazırlıkları bir süre daha devam etmişti.²² İstihbarat Şubesi Müdürü Kaymakam Seyfi Bey, Sofya Sefareti Ataşemiliterliği'ne gönderdiği dört maddelik bir tahriratta, orkestra üyelerinden bir kısmının şehit çocuklarından oluştuğunu ve orkestranın bulunduğu ülkeler Salib-i Ahmer'i yararına konserler vereceğini dile getirmişti. Konser hazırlıklarıyla seyahat programını düzenleyip ileride takımla birlikte bulunmak amacıyla, Başkumandanlık Vekaleti'nin emir ve tensipleriyle, Celal Esad Bey memur edilmişti yani bir öncekinin aksine kendisine seyahate katılım izni verilmişti. Celal Esad Bey konser alanı, gün ve saatıyla yatacak ve yiyecek mahalleri, gazete makaleleri yoluyla kamuoyunu alıştırma gibi her türlü hazırlık ve programı gerçekleştirip İstanbul'a döndüğünde takım hemen yola çıkacaktı. Son olarak girişimin maksadı Müttefik devletler Salib-i Ahmer cemiyetlerine yardım etmek olmakla beraber,

19 Mahmut R. Gazimihal, *Türk Askeri Muzikaları Tarihi*, haz. Metin Özarslan, Doğu Kütüphanesi, İstanbul 2019, s. 138.

20 C. E. Arseven, *Age.*, s. 121-122.

21 BOA, HR.SFR.04, 287/12, lef. 12. Başkumandanlık Vekaleti tarafından tanzim olunan talimat sureti [Ek. 1].

22 Karargah-ı Umumi İstihbarat Şubesi Müdüriyeti'ne gönderilen 30 Ekim tarihli bir cevabi yazıda, orkestra heyetinin Sofya'ya kadar seyahatlerinin Şark Hattı Askeri Komiserliği'nce gerçekleştirilmesi tebliğ edilmişse de sonraki yolculuklarının Osmanlı ataşemiliterleri vasıtasıyla temininin icap ettiği belirtilmişti. Bk. BOA, DH.EUM.5.Şb., 70/41-C. Yine Hilal-i Ahmer Cemiyeti Sofya Merkezi tarafından 1 Kasım günü cemiyet genel başkanlığına gönderilen tahriratta, orkestranın yakında Sofya'ya geleceğinin öğrenildiği, konserlerin merkezin denetimi altında düzenlenmesi istenirse minnettar olunacağı dile getirilmişti. Bk. KA, 18/156.

asil gayenin Osmanlı toplumunun güzel sanatlara *derece-i meyl ü istidadını* gösterip yanlış fikirleri silmek ve lehte bir izlenim oluşturmak olduğunu vurgulamıştı.²³

Berlin Sefareti Ataşemiliterliği de Almanyadaki yetkililere gerekli bilgilendirmelerde bulunmuştu. Buna göre Ocak ayı başlarında Alman Salib-i Ahmer'i yararına bir konser verilmesi planlanmıştı. Orkestra 25 Aralık'ta Balkan treniyle hareket edip 26-30 Aralık günlerinde Sofya'da kalacaktı. Almanyada Berlin, Dresden ve Münih'te, dönüş yolunda ise Viyana ve Peşte'de konserler verecekti. Ayrıca 63 kişilik grubun iki üyesine yataklı vagon ve diğerleri için ikinci sınıf koltuklar ayrılması talep edilmiş; heyete ait bagajın 18 sandık müzik aletiyle yaklaşık 5 haftalık hususi eşyadan oluştuğu bilgisi iletilmişti.²⁴

Öte yandan seyahate yönelik bir talimatname de hazırlanmıştı.²⁵ Enver Paşa imzalı sekiz maddelik talimatnameye göre, seyahatin müreffeh bir şekilde yapılabilmesi için gerekli her türlü hazırlık ve tertibat gerçekleştirilmişti. Müttefik başkentlerindeki ilgili makamlarla seyahat ve konser programını tespit eden Celal Esad Bey, takımın sevk ve muhasebesine memur edilmişti. Ulaşım, ikamet ve iâşe masrafları Harbiye Nezareti tarafından karşılanacaktı. Dış görünüşü, eşya ve müzik aletleri mahfazalarına ait yol hazırlıkları tamamlanmış olduğu hâlde, belirlenen vakitte trene binmeleri Muzika-i Hümayun Kumandanlığı'nca temin olunacaktı. Bu konuda nakliye aracı gerektiği takdirde, adı geçen kumandanlığın müracaatı üzerine Harbiye Nezareti daireleri tarafından yerine getirilecekti.

Konser verilen ülkelerdeki Osmanlı ataşemiliterleri ve eğer bulunmazsa en büyük siyasi memurlar, maksud-ı âli dairesinde takımın hareketlerini nezaret altında bulunduracak ve icabında bu amaçla ilgili müracaatlarını gerçekleştirmeye gayret edeceklerdi. Takım seyahat ve konser programını aynen uygulamaya mecbur olup, nakil vasıtaları açısından bir sorun ortaya çıkarsa bu durumu aynı görevliler çözümleyecekti. İntizam ve disiplin hususlarından sorumlu olmak ve takımı belirli zamanlarda belli yerlere sevk etmek üzere Hassa Süvari Bölüğü Mülazım-ı Evveli Esad Efendi memur edilmiş ve yanına aynı bölükten üç asker verilmişti. Takım mensuplarından birinin disiplini bozan, bağlı olduğu makamın vakar ve haysiyetine aykırı bir hareketi hâlinde kendisi İstanbul'a iade olunacak ve Muzika-i Hümayun'dan ilişkisi kesilerek askerlik hizmetini yapmak üzere cepheye sevk edilecekti.

Talimatta ayrıca Osmanlı toplumunun Batı tarzı güzel sanatlardaki millî varlığını ilk defa Avrupa'ya gösterip kendi lehine bir etki meydana getirmek vesilesi elde ettiği dile getirilmiş; bu seyahatten beklenen gayenin padişahın ve dolayısıyla milletin arzusuna uygun olarak gerçekleştirilmesine gayret edileceği ümidi belirtilmişti. Takım üyelerinin bu gayeyi daima göz önünde tutup vazife başında veya haricinde son derece dikkatli bulunması, kendilerine yönelik

23 BOA, HR.SFR.04, 287/12, lef. 1. Karargah-ı Umumi İstihbarat Şubesi Müdüriyeti tarafından Sofya Sefareti Ataşemiliterliği'ne gönderilen 5 Teşrin-i Sani 1333/1917 tarihli tahrirat.

24 BOA, HR.SFR.04, 287/12, lef. 2. Berlin Sefareti Ataşemiliterliği'nden gönderilen 19 Kasım 1917 tarihli tahrirat.

25 BOA, DH.İ.UM.EK., 45/66, lef. 2; BOA, HR.SYS., 2446/3, lef. 3. Başkumandanlık Vekaleti'nden Hariciye ve Dahiliye nezaretlerine gönderilen tezkire. Talimatname 1 Ocak günü Sofya, Berlin ve Viyana sefaretleleriyle Peşte Başşehbenderliği'ne de iletilmişti. Bk. BOA, HR.SYS., 2446/3, lef. 1; BOA, HR.SFR.04, 912/72, lef. 9.

fikir ve görüşün tüm Osmanlı milletine tevcih edilmiş olduğunu bilerek iyi bir şekilde temsile çalışmaları gereği dahi vurgulanmıştı.²⁶

Osmanlı basını, aynı dönemde seyahate ve konserlere dair haberler neşrine başlamıştı.²⁷ *Vakit* gazetesinin *Osmanischer Lloyd*'dan aktardığı ayrıntılı bir habere göre seyahat Almanya ve Avusturya'dan gelen orkestraların ziyaretini iade amacına yönelikti. Heyet Zeki Bey'in riyaseti altında bulunacak olup, hasılatı Salib-i Ahmer Cemiyeti'ne ait olmak üzere konserler verdikten sonra Şubat ayı başlarında ülkeye geri dönecekti.²⁸ *Tesvir Efkar*'daki habere nazaran konser programı; Sofya 4, Berlin 5, Münih 5, Dresden 5, Viyana 10 ve Peşte 5 gün sürmek üzere planlanmıştı. Girişimin önem ve kıymetini anlatmaya kâfi kelime bulunamadığı söylenen haberde; seyahat sayesinde Türk toplumunun musiki alanındaki ilerlemesinin gösterileceği, insani bir hizmetin yerine getirileceği ve millî haysiyetin yükseltilmiş olacağı beyan edilmişti.²⁹ *Tanin* gazetesinde neşredilen bir yazıda ise seyahatin önemine ve ziyaret amacıyla Osmanlı topraklarında bulunan Alman gazeteciler üzerindeki etkisine yönelik izlenimler yansıtılmıştı:

... bir orkestra ve bir sergi göndermekten maksadımız, Türkiye'de yeni sanatın bugünkü hali hakkında size bir fikir vermekten ibarettir. Beraber bulunduğumuz zamanlarda size daima söylüyoruz: yüksek iddialarımız yok, ne halde bulunduğumuzu biz pek iyi biliyoruz; yalnız demek isteriz ki biz de varız, biz de çalışmak, yürümek ve yükselmek istiyoruz ve bunları isterken yüreğimiz titriyor ve hatta, aziz direktörüm, işte biz bu hisle harp ediyoruz!...

Sanatkarlarımızın gidecekleri yerlerde musiki en yüksek terakkiyata vasil olmuştur; bununla beraber Türk musikişinaslarının verecekleri konserler, eminiz ki büyük bir dikkatle dinlenecek ve çalınan şeyler dinleyenler üzerinde kat'î, sehhar heyecanlar husule getirmese bile büyük tesirler bırakacaktı. Bundan dolayı gerek orkestra, gerek sergi işlerini tertip ve tanzim etmiş olan İstihbarat Şubesi'ni bu teşebbüsünden dolayı tebrik etmeyi bir vazife biliriz... çaldığı besteleri dinleyenler diyeceklerdir ki Türkiye vardır ve orada musiki hissiyle titreyen ruhlar ve bunu arayan kulaklar yok değildir. Şimdilik bize bu da kafi ... Türklerde Beethoven'ları çalacak musikişinas, Türklerde fırça ve boya ile uğraşan insan bulunabilmesi ihtimali Avrupa'da kolay kolay herkesin aklına gelemmez. Onlara bunları göstermek ve gösterirken henüz Türkiye'de güzel sanatların

26 BOA, HR.SFR.04, 912/72, lef. 10 [Ek. 2]; BOA, DH.İ.UM.EK., 45/66, lef. 1; BOA, HR.SYS., 2446/3, lef. 2; BOA, HR.SFR.04, 287/12, lef. 14. "Mabeyn-i Hümayun Orkestra Takımı'nın Konser Seyahati Hakkında Talimattır".

27 "Mabeyn Orkestra Heyeti'nin Seyahati", *Sabah*, S. 10093, 20 Kanun-ı Evvel 1333/1917, s. 2; "Saray-ı Hümayun Orkestrası'nın Seyahati", *Tanin*, S. 3241, 20 Kanun-ı Evvel 1333/1917, s. 3; "Müttefikin Memalikinginde Muzika-i Hümayun", *İkdam*, S. 7495, 23 Kanun-ı Evvel 1333/1917, s. 2; "Mabeyn-i Hümayun Orkestrası", *Tanin*, S. 3245, 24 Kanun-ı Evvel 1333/1917, s. 3.

28 "Musiki Heyeti'nin Seyahati", *Vakit*, S. 60, 20 Kanun-ı Evvel 1333/1917, s. 2.

29 "Türk Orkestrası Avrupa'da", *Tesvir-i Efkar*, S. 2321, 25 Kanun-ı Evvel 1333/1917, s. 2. *Tasvir-i Efkar* gazetesi, ele alınan dönemde *Tesvir-i Efkar* adıyla yayımlanmıştır.

bir safha-i inkişafta bulunduğuna dair mütevazı-ane izahat vermek, her halde lehimize olmayan kanaatlerden pek çoğunun yıkılmasını temin etmek demektir.³⁰

Görüldüğü üzere Osmanlı basını seyahati olumlu ve önemli karşılamıştı. Bu arada uluslararası mahiyetteki Balkan trenine iki vagon eklenmesi mümkün olamayacağı haberi yeni bir sorun teşkil etmişti. Bu bakımdan orkestra üyelerinin en lüzumlu eşyalarıyla İstanbul'dan Sofya'ya kadar konvansiyonel yani ekspres trenle gitmeleri gerekecekti. Verilen bilgiye göre bu tren İstanbul'dan sabah dokuzda hareket edip yaklaşık bir günlük yolculuktan sonra yediyi yirmi dokuz geçte Sofya'ya ulaşmaktaydı. Seyahat süresi Balkan treninden daha uzun olmadığı gibi Balkan treni haftada iki defa çalışırken konvansiyonel her gün gidip gelmekteydi. Sofya'daki Alman Demiryolu Şubesi'nden alınan bir takirde de İstanbul'dan Sofya'ya ve oradan Viyana'ya Balkan treniyle seyahate imkân olmadığı ve yolculuğun konvansiyonel trenle yapılması gerektiği bildirilmişti.³¹

Netice itibarıyla Muzika-i Hümayun içerisinde oluşturulan bir heyetin İttifak Devletleri nezdinde yapacağı seyahate yönelik hazırlık ve çalışmalar tamamlanmıştı. Osman Zeki Bey'in riyaseti ve Celal Esad Bey'in idaresi altında gerçekleştirilecek seyahat, Karargah-ı Umumi İkinci Şubesi'nin sorumluluğunda tanzim edilmişti. Bir Türk saray orkestrasının yurt dışında ilk defa konser verecek olması ise programa ayrı bir önem katmaktaydı.

2. Seyahat ve Konserler

2.1. Başlangıç ve Bulgaristan Programı

Mabeyn Orkestrası'nın seyahat programının başlangıç günü 25 Aralık 1917 Salı idi. Saat 16.05'te Gümüşsuyu Kışlası'ndan hareketle yirmi beş dakikada Sirkeci'ye varan heyet, 19.30'da yolculuğuna başlamıştı.³² Üstelik Balkan treniyle yolculuk imkânı da ortaya çıkmıştı. Hatta Seyfi Bey tarafından Sofya Sefareti Ataşemiliterliği'ne çekilen telgrafta, Avusturya Sahra Demiryollar Erkan-ı Harbiye temsilciliğince Sofya'dan ilerisi için dahi hareketlerinin temin olunduğu bildirilmişti. Konunun kesin olarak saptanması, konvansiyonel trenine kalınırsa programın tatbik edilemeyeceği ve bunun başka bir şeye atfedileceği, programın harfi harfine uygulanmasına yardımcı olunması belirtilmişti.³³ Haddizatında Şark Kumpanyası tarafından

30 M. N., "Avrupa'da Türk Sanatı-Mabeyn-i Hümayun Orkestrası-Resim Sergisi", *Tanin*, S. 3245, 24 Kanun-ı Evvel 1333/1917, s. 3.

31 BOA, HR.SFR.04, 287/12, lef. 3. 24 Kanun-ı Evvel 1917 tarihli muhaberele tahrirat.

32 A. N. Erman, agm., s. 64. Orkestranın hareketi için ayrıca bk. "Mabeyn Orkestrası", *Sabah*, S. 10099, 26 Kanun-ı Evvel 1333/1917, s. 2; "Türk Musiki Heyeti", *Vakit*, S. 66, 26 Kanun-ı Evvel 1333/1917, s. 2; "Mabeyn Orkestrası'nın Hareketi", *İkdam*, S. 7498, 26 Kanun-ı Evvel 1333/1917, s. 2.

33 BOA, HR.SFR.04, 287/12, lef. 4-5. Karargah-ı Umumi İstihbarat Şubesi Müdüriyeti'nden Sofya Sefareti Ataşemiliterliği'ne çekilen 25 Kanun-ı Evvel 1917 tarihli telgraf. Aynı tarihli bir diğer yazıda, seyahat programının tam anlamıyla icrası açısından takımın seyahat günlerinde muktezi vagonların hazırlattırılması rica edilmişti. Bk. BOA, HR.SFR.04, 287/12, lef. 6.

takılan bir vagon dan ve yolculara tercihle verilmeyerek kazanılan 18 kişilik yerden istifadeyle beraber Balkan treniyle seyahat mümkün olabilişti.³⁴

Orkestranın hareketini duyuran *Tesvir-i Efkar* gazetesi, hem Zeki Bey hem de seyahat hakkında önemli bir yazı neşretmişti. Osmanlı musiki tarihinde yeni bir merhale teşkil edecek hadiseyi büyük bir önem ve memnuniyetle karşılamak gerekeceği belirtilen yazıda, ülkemizin güzel sanatlardaki gelişimini Avrupa'ya tanıtmak ve hayır amaçlı bir girişimde bulunmak niyetiyle yapılan seyahatin başlıca faydalarından birinin müttefiklerin millî musikiye dair fikir edinmeleri olacağı dile getirilmişti. Zira Avrupa'ya giden heyet sadece alafra ng a değil, alaturka parçalar da çalacak ve bu suretle millî musiki tanıtılmış olacaktı. Ayrıca *memleketimizin medar-ı iftiharını addına sezâ musikişinasından* olan Zeki Bey'in sanatındaki maharetini pek çabuk gösterip herkesin takdirini kazanmış ve orkestra riyasetine getirilmiş olduğu vurgulanmıştı.³⁵

Velhasıl böyle bir ortamda Bulgaristan'ın başkenti Sofya'ya ulaşılmıştı.³⁶ Buradaki ilk konser 27 Aralık akşamı Milli Tiyatro'da verilmişti. Ayın yirmi sekizinde yine Milli Tiyatro'da ve yirmi dokuzunda Askeri Kulüp'te birer konser daha verilecekti.³⁷ Ardı ardına icra edilen bu konserleri dinleyiciler çok beğenmiş, alaturka parçalar bilhassa takdir görmüşü. İkinci konser esnasında Bulgaristan Salib-i Ahmer'i tarafından orkestra üyelerine nişanlar verilirken Sofya Belediye Başkanı Gospodin Radef takdirlerinin bir nişanesi olmak üzere defneden bir çelengi heyet reisine takdim etmişti.³⁸

Sofya Sefareti Maslahatgüzarı Celaleddin Bey tarafından gönderilen 30 Aralık tarihli raporda konserler hakkında malumat verilmişti. Rapora göre ilk konserde bakanlarla elçilik heyetleri ve şehrin ileri gelenleri, ikinci konserde başvekil ile saray erkânı hazır bulunmuştu. Dinleyiciler verilen konserlere birbirine rekabet edercesine bir *hazz-ı derunî* ile iştirak etmişti. Orkestranın musiki açısından gösterdiği başarıyla kıyafet ve hareketlerindeki intizam büyük bir takdire mazhar olmuştu. Sofya halkının gösterdiği olağanüstü rağbete karşın yerel basın sessiz kalması, Osmanlılığı şereflendiren bu takdir ve başarıyı kamuoyundan gizlemek için alınmış bir tedbir olarak yorumlanmıştı. Sadece *Lécho de Bulgarie* gazetesi ilk konser hakkında övücü bir iki cümle yazmışsa da okuyucularının pek sınırlı olması ve yabancılardan oluşması maksadı temine yetersiz görülmüşü. Üstelik Bulgar ileri gelenlerinden bazılarının, orkestra üyelerinden çoğunun ve bilhassa Zeki Bey'in Çek ve Hristiyan olduğu gibi asılsız iddialar yaymaları da son derece teessüfe şayan olarak nitelendirilmişti.³⁹

34 BOA, HR.SFR.04, 287/12, lef. 7. Sofya Sefareti Ataşemiliterliği'nden Karargah-ı Umumi İstihbarat Şubesi Müdüriyeti'ne gönderilen 28 Kanun-ı Evvel 1917 tarihli tahrirat.

35 "Mabeyn Orkestrası-Avrupa'ya Azimeti Münasebetiyle", *Tesvir-i Efkar*, S. 2323, 27 Kanun-ı Evvel 1333/1917, s. 1.

36 "Mabeyn Orkestrası Sofya'da", *İkdam*, S. 7500, 28 Kanun-ı Evvel 1333/1917, s. 2.

37 "Mabeyn-i Hümayun Orkestrası Sofya'da", *Vakit*, S. 70, 30 Kanun-ı Evvel 1333/1917, s. 2; "Mabeyn Orkestra Heyeti-Sofya'da İlk Konser", *Sabah*, S. 10103, 30 Kanun-ı Evvel 1333/1917, s. 2; "Mabeyn Orkestrası'nın Birinci Konseri", *Tesvir-i Efkar*, S. 2326, 30 Kanun-ı Evvel 1333/1917, s. 2.

38 "Mabeyn-i Hümayun Orkestrası", *Tanin*, S. 3255, 3 Kanun-ı Sani 1334/1918, s. 3; "Mabeyn Orkestrası'nın Konserleri", *Tesvir-i Efkar*, S. 2330, 3 Kanun-ı Sani 1334/1918, s. 2; "Mabeyn-i Hümayun Orkestrası", *Vakit*, S. 74, 3 Kanun-ı Sani 1334/1918, s. 1.

39 BOA, HR.SFR.04, 912/72, lef. 8; BOA, HR.SYS., 2329/37, lef. 5. Sofya Sefareti'nden Hariciye Nezareti'ne gönderilen 30 Aralık 1917 tarihli tahrirat ve müsveddesi. Tahriratın kısa bir özeti şeklindeki ajans haberi için bk. "Muzika-i

Sofya Sefareti Ataşemiliteri Abdurrahman Bey'in aynı tarihli raporunda daha ayrıntılı bilgiler bulmak mümkündür. Söz konusu rapora nazaran programa uygun olarak gelen heyete fevkalade bir karşılama töreni düzenlenmişti. Orkestra üyelerinin nazik tavırlarıyla giyimlerinin temizliği ve şekli takdir görmüştü. Trenden inildikten sonra araba ve otomobillere binilmiş; Zeki Bey, Celal Esad Bey, Mülazım Esad Efendi ve kâtipler Hotel Bulgari'ye ve diğerleri Hotel de Paris'e geçmişlerdi. Heyet, birtakım hususi merasimin ardından Kulüp Milano'da akşam yemeği yemişti.

Ertesi günkü hazırlıklardan sonra aynı gece ilk konser verilmişti. Orkestranın Sofya'da konser vereceği gazetelerle ilan edildiğinden satışı çıkarılan biletler iki saatte tükenmişti. Milli Tiyatro'nun kapasitesi üstünde bilet hazırlandığı hâlde hepsinin satılması ve yer bulunamaması dikkate şayandı. Orkestra perde açılıp da *reng-i millî* olan kırmızı feslerle seyircilerin karşısında görününce bir alkış tufanı kopmuştu. Bu tufan her türlü ihtiramın üstünde bir anlama sahip olarak devam etmiş ve Zeki Bey yerine geçerken yinelenmişti. Her ağızdan *yaşasun Türk dostlarımız, yaşasun Sultan, yaşasun Osmanlı ordusu* sözlerinin alkışlar eşliğinde söylendiği konsere *Marş-ı Çarî ve Sultani* ile başlanmış ve her parça çalındıkça alkışlarla tekrar edilmesi istenmişti. Konserin ardından, Bulgaristan Savaş Bakanı, hissiyatını ifade için münasip kelimeler bulamadığından bahisle Celal Esad Bey'i tebrik etmişti. Ataşemiliter Abdurrahman Bey'e de muhteşem Osmanlı ordusuna ve başkumandanına gerek kendisi gerekse Bulgar ordusu namına duygu ve düşüncelerinin arz edilmesini bildirmişti. Bundan sonra saat on bir buçuk raddelerinde konsere son verilmişti.

Ertesi gün müze başta olmak üzere şehrin mühim yerlerini gezen heyet üyeleri, yemekten sonra ikinci konser hazırlıklarına başlamıştı. İkinci konsere bakanların yanı sıra çar ile hanedan azası da iştirak etmişlerdi. Bu konser de birincisi gibi başarılı bir şekilde gerçekleştirilmiş, hıncahınç dolu olan tiyatrodaki her parça alkış tufanıyla karşılanmıştı. Bu esnada Abdurrahman Bey, Celal Esad Bey, Zeki Bey ve Mülazım Esad Efendi'ye Salib-i Ahmer nişanının birinci, muavin Sabri Bey'le diğer subay ve askerlere ikinci rütbesi tevcih edilmişti. İkinci konserin de pek parlak icrası sonrasında gelen talep üzerine Askeri Kulüp'te üçüncü bir konser verilmesi kararlaştırılmıştı. Cumartesi günü şehre bir buçuk saat mesafedeki Kraliçe Eleonora'nın mezarı ziyaret edilerek kabrine büyük bir çelenk konulmuştu. Akşam verilen üçüncü konser dahi başarıyla neticelenmişti. Bu şekilde Sofya'da olumlu izler bırakan Mabeyn Orkestrası, herkesin *enzar-ı takdir ve gıptası altında kemal-i edeb ve terbiye* ile bütün Sofya ve hatta Bulgarların kalbini *celb u teshir* ettikten sonra ülkeden ayrılmıştı.⁴⁰

Hümayun'un Sofya'daki Konserleri”, *Sabah*, S. 10111, 7 Kanun-ı Sani 1334/1918, s. 2; “Mabeyn-i Orkestrası Sofya'da”, *Tanin*, S. 3259, 7 Kanun-ı Sani 1334/1918, s. 4; “Muzika-i Hümayun”, *Vakit*, S. 78, 7 Kanun-ı Sani 1334/1918, s. 2.

40 BOA, HR.SFR.04, 287/12, lef. 11. Sofya Sefareti Ataşemiliterliği'nden Karargah-ı Umumi İstihbarat Şubesi Müdüriyeti'ne gönderilen 30 Kanun-ı Evvel 1917 tarihli telgrafa zeyl olan tahrirat.

2.2. Almanya Programı

Mabeyn Orkestrası, 30 Aralık günü Balkan treniyle Berlin'e doğru hareket etmişti.⁴¹ 1 Ocak günü şehre ulaşan heyet Central-Hotel'de konaklamıştı.⁴² Velihaht Vahideddin Efendi ve beraberindeki heyetin aynı akşam Berlin'den İstanbul'a doğru hareket etmesi ise ilginç bir gelişme olmuştu.⁴³ Orkestranın Berlin'deki ilk konseri 5 Ocak günü Hayvanat Bahçesi'ndeki Mermer Salon'da gerçekleşmişti. Alman basını orkestra erkânını takdir ederken çalınan parçaların büyük bir zevk ve dikkatle dinlendiğini kaydetmişti.⁴⁴ 6 Ocak günü Opera Royal'de verilen ikinci konserde imparatoriçe namına hazır bulunan Joachim de Prussia, Zeki Bey'i tebrik ederek orkestranın maharetini övmüştü.⁴⁵

Sabah gazetesinde "Berlin Mektupları" üst başlığıyla yayımlanan ve 7 Ocak günü kaleme alınan bir yazıda konserler hakkında ayrıntılı bilgi verilmişti. Buna göre Berlin'deki konserlere dair ilanlar haftalar öncesinden dağıtılmaya başlamıştı. Beyaz bir zemin üzerine iri kırmızı harflerle yazılmış ve köşesinde ay yıldızla süslenmiş olan ilanlarda hususi surette şehre gelen Türk orkestrasının ayın beşi ve altısında Salib-i Ahmer Cemiyeti yararına biri operada olmak üzere iki konser vereceği duyurulmuştu. Orkestranın Türkiye'den gelmesiyle konserlerden birinin operada verilmesi iki önemli konu olarak dikkat çekmekteydi. Zira Berlin Operası kurulduğundan beri sahnesine ilk defa bir yabancı orkestra çıkmış olacaktı.

Konser akşamı binanın önü kalabalıktı. Geç kalmak istemeyen halk, kapı ve girişte sarkan büyük Türk bayrakları ve kurdeleler altından güçlükle ilerlemişti. Mermer Salon'a girince ilk dikkati çeken salonun büyüklüğüydü. Rahatlıkla dört-beş bin kişiyi içine alabilecek bu süslü salon Türk ve Alman bayrakları, Türk halıları ve yoğun elektrik ışıkları ile donanmıştı. Alkışlar eşliğinde sahneye çıkan orkestra üyeleri, resmî elbiseleri ve başlarındaki fesleriyle müstesna bir görüntü oluşturmuş, hazırun üzerinde derin bir tesir uyandırmıştı. Nazırlar, generaller, elçilik heyetleri ile seçkin zevattan oluşan katılımcılar bu etki altında pürdikkat kesilmişti. İlk önce ve

41 BOA, HR.SFR.04, 287/12, lef. 8. Sofya Sefareti Ataşemiliterliği'nden Berlin Sefareti Ataşemiliterliği'ne çekilen 30 Kanun-ı Evvel 1917 tarihli telgraf. Orkestranın hareketi aynı gün İstihbarat Şubesi Müdüriyeti BOA, HR.SFR.04, 287/12 lef. 9 ile Berlin'deki Salib-i Ahmer Komitesi Riyaseti'ne de iletilmişti BOA, HR.SFR.04, 287/12, lef. 10.

42 "Mabeyn Orkestrası Berlin'de", *Sabah*, S. 10107, 3 Kanun-ı Sani 1334/1918, s. 2.

43 Velihaht Vahideddin Efendi, Mustafa Kemal Paşa'nın da dâhil olduğu bir heyetle, çeşitli cepheleri ziyaret maksadı ve bizzat II. Wilhelm'in daveti üzerine 15 Aralık 1917-4 Ocak 1918 tarihleri arasında Almanya'ya bir seyahat gerçekleştirmişti. Bk. Kamil Çolak-Fahri Yetim, "Velihaht Vahdeddin ve Mustafa Kemal Paşa'nın Almanya Seyahatiyle İlgili Bazı Tespitler", *Tarihin Peşinde-Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 17, (2017), s. 132-141.

44 "Mabeyn Orkestrası Berlin'de", *Tercüman-ı Hakikat*, S. 13246, 7 Kanun-ı Sani 1334/1918, s. 2; "Mabeyn-i Hümayun Orkestrası Berlin'de", *İkdam*, S. 7511, 8 Kanun-ı Sani 1334/1918, s. 2; "Mabeyn-i Hümayun Orkestrası Berlin'de-Berlin Matbuatının Takdiratı", *Tanin*, S. 3260, 8 Kanun-ı Sani 1334/1918, s. 2; "Muzika-i Hümayun'un Berlin'de Konserleri", *Tesvir-i Efkar*, S. 2335, 8 Kanun-ı Sani 1334/1918, s. 2; "Mabeyn-i Hümayun Orkestrası Berlin'de", *Atı*, S. 8, 8 Kanun-ı Sani 1334/1918, s. 3; "Mabeyn Orkestrası Berlin'de", *Vakit*, S. 79, 8 Kanun-ı Sani 1334/1918, s. 2; "Mabeyn Orkestrası'nın Berlin'de İlk Konseri", *Sabah*, S. 10112, 8 Kanun-ı Sani 1334/1918, s. 2.

45 "Muzika-i Hümayun Konserleri", *Tesvir-i Efkar*, S. 2336, 9 Kanun-ı Sani 1334/1918, s. 2; "Mabeyn Orkestrası Berlin'de", *Tercüman-ı Hakikat*, S. 13248, 9 Kanun-ı Sani 1334/1918, s. 2; "Mabeyn Orkestrası", *Vakit*, S. 81, 10 Kanun-ı Sani 1334/1918, s. 2; "Mabeyn Orkestrası'nın Muvaffakiyeti", *Sabah*, S. 10113, 9 Kanun-ı Sani 1334/1918, s. 2; "Mabeyn-i Hümayun Orkestrası", *Atı*, S. 10, 10 Kanun-ı Sani 1334/1918, s. 3.

ayakta çalınan Alman ve Türk marşlarından sonra asıl programa geçilmişti. Bu sırada Alman musikisinin en güç ve müstesna parçalarından olan Wagner ve Beethoven'ın eserlerine sıçrayış herkesi hayretler içerisinde bırakmıştı. Zeki Bey'in yönetimiyle orkestranın başarılı icrasından çok etkilenen halk, bir alkış tufanıyla Türk sanatkârlarını uzun uzun selamlamıştı. Bilhassa Avrupalıların hiç tanımadıkları ve ilk defa dinledikleri ahenkleştirilmiş rast peşrevi dinleyiciler üzerinde büyük bir etki bırakmıştı. Zaten gazetelerde yer alan kritikler de orkestranın başarısını yansıtır nitelikteydi.

Berlin Operası ertesi gün ilk defa bir yabancı ve özellikle bir Türk orkestrasını ağırlamıştı. Prensler, prensesler, büyük üniformalı subaylar, kordiplomatik ve seçkin bir topluluk konseri dinlemeye gitmişti. Konserde çalınan Prometheus, uvertür, Figaro'nun İzdivacı gibi eserler uzun süre alkışlanmıştı. Zeki Bey'in orkestra için ahenkleştirdiği peşrev dinleyiciler üzerinde öyle derin bir tesir uyandırmıştı ki duvarlar çınlayacak kadar şiddetli ve sürekli alkışlar ardından tekrar çalınmıştı. Sonuçta Türklerin Batı musikisinde de kabiliyetli olduğunu göstermesi açısından seyahatin önemine değinilen yazıda, *genç musikimizin teşekkül ve teessüsünde bir rol oynayacağı tabii olan Zeki Bey*'le yapılan konuşma şu şekilde aktarılmıştı:

Duvarlarına vurulsa (do) sedası çıkaracak kadar musiki ile hal-i işba'a gelmiş bir salonda, umumi yerlerde umumi konserler vermeye alışmamış bir Türk orkestrası için konser vermek pek basit değildir. Mamafihi arzu ile her şeye galebe çalmak kabildir... Bizde bugün musiki yoktur. Çünkü ilim henüz daha memleketimize girmemiştir. İlimsiz musiki olmaz. Üslubumuz, duygumuz baki kalacaktır. İstedğimiz şey yalnız Avrupa nazariyatının ve ilminin musikimize girmesidir. Halbuki bu pek basit hakikatleri birçok kimseler anlayamıyorlar. Birtakım Darülehanlar açmak teşebbüsünde bulunuyorlar. Neylerin flüt, santurların piyano, kanunların harp oldukları, olarak tekamül ettikleri bir devirde hala eski aletlerle musiki yapmak istemek, zamanın yürüdüğünü kabul etmemek ve zorla geri geri gitmek demektir. Bu gibi şeyleri tarihi müzelere terk etmeli ve süratle bir konservatuvar açmanın çaresine bakılmalıdır. Musikimiz Garplılaşmazsa daima iptidai kalacak ve iptidai kaldıkça da cihanî musikiler içine giremeyecektir. Musikide yenilik gösterecek ve musikimizi Garplılaştırmak vazifesini deruhde edecek olanlar pek genç yaşlarında hakiki musiki ile uğraşmalıdırlar. Avrupa konservatuvarlarına 12 yaşından büyük çocukların kabul edilmediği bir zamanda müsinn ve meşbu kimselere musiki tahsil ettirmek pek gariptir.⁴⁶

8 Ocak tarihli ve Berlin'deki hususi muhabir tarafından gönderilip *Tanin* gazetesinde neşredilen makalede de önemli bilgiler verilmişti. Bazı kişilerin başlangıçtaki tereddütlerine rağmen verilen iki konserin beklentilerin üstünde başarıyla neticelendiği vurgulanan makalede, Ocak ayının beşinci akşamı Berlin'in en büyük konser salonu olan Marmorsaal'ın yani Mermer Salon'un hıncahınç dolduğu ifade edilmişti. Üstelik gittikçe artan dinleyicilerin ardı arkası kesilmemesinden dolayı saat sekizi geçtiği hâlde konser henüz başlayamamıştı. Nihayet kırımızı

46 A. N., "Berlin'de Türk Orkestrası", *Sabah*, S. 10127, 23 Kanun-ı Sani 1334/1918, s. 1.

kolluklu lacivert elbiseleri, kırmızı fesleri, sırmalı kayışları ve şeritleriyle ikişer ikişer gelen orkestranın görünmesi üzerine derhâl bir sessizlik oluşmuştu.

Orkestra ayakta çalınıp dinlenen ve sonunda şiddetle alkışlanan Alman ve Türk marşlarını müteakip asıl konser programına geçmişti. İlk kısımda; Wagner'in Meistersinger von Nürnberg operasının prelüdü, Beethoven'ın Eroica adlı meşhur senfonisi, Wagner'in Tannhauser marşı, Asım Bey'in rast peşrevi, Weber'in Oberon operası uvertürüyle Mösyö Radeaglia'nın şark rapsodisi gibi parçalar çalmıştı. Konser, her parçanın sonunda çoğunluğunu Türklerin oluşturduğu dinleyiciler tarafından sürekli alkışlarla takdir edilmişti. İlk kısım bitince yalnız Türkler değil, Almanlar da Zeki Bey'i ve orkestra heyetini tebrik etmişlerdi. Konserin ikinci kısmı da birincisi kadar parlak geçmiş; hususıyla Asım Bey'in rast peşrevi dinleyenlerin pek hoşuna gitmişti.

Pazar günkü ikinci konser opera binasında gerçekleşmişti. Konser süresi on ikiden ikiye kadar olduğu için bu defa diğeri kadar kalabalık değilse de dinleyiciler daha seçkindi. Konser programı Beethoven'ın bir uvertüründen, Haydn'ın Deutschmeister marşından, yine bir peşrevden, Radeaglia'nın şark rapsodisinden, Weber'in Jubel uvertüründen ibaretti ama konser esnasında program değişikliğine gidilerek adı geçen marş yerine Hacı Arif Bey'in bir şarkısı çalınmıştı. Orkestrasyonu Zeki Bey tarafından yapılmış bu şarkı istek üzerine tekrarlanmıştı. Yazara göre dinleyicilerin en hoşuna giden de bu alaturka eserlerdi. Zira diğer parçaları daha mükemmel orkestralardan kim bilir kaç defa dinlemişlerdi. Orkestranın nail olduğu alkışlar diğer orkestralarla mukayese edilerek değil, Türk sanatkarlarının Batı musikisini çalmakta gösterdikleri maharetin bıraktığı hayret ve takdirin bir eseriydi. Musiki eleştirmenlerinin ertesi günkü gazetelerde yer alan yazıları da böyle olduğunu ispat etmişti.

Germania gazetesinin konser eleştirmeni, "saray-ı hümayun orkestrası buraya icra-yı rekabet için değil, memleketlerinde yegane ve birinci orkestra olarak garp musikisinde ne dereceye kadar muvaffak olduklarını dinletmek üzere geldiği için diğer orkestralarla mukayese ederek tenkidâta girişmeye mahal yoktur. Musikiye aşına olanlar Türk musikînaslarının (Beethoven)ın (Eroica) sını ne kadar ciddi bir surette telakki eylediklerine ve Alman sanat musikisinin en ziynetli eseri olan bu parçayı ne kadar temiz çaldıklarına şüphesiz hayret etmişlerdir. Zeki Bey'in idaresi altında olan Mabeyn Orkestrası'nın az zaman zarfında gösterdiği bu eser-i terakki devam edecek olursa yakında Osmanlı payitahtı Mabeyn-i Hümayun Orkestrası gibi mükemmel bir heyet-i musikiye malikiyetinden dolayı iftihar edebilir" ifadelerini kullanmıştı.

Berliner Tageblatt'ın konser eleştirmeni ilk konser hakkında verdiği bazı izahattan sonra, "bizim anlayacağımız gibi Türkiyede bir musiki hayatı olmadığı ve yerli musikinin kendine mahsus bir musiki olduğu tasavvur edilirse orkestranın Avrupa sanatına uyması ve bir dereceye kadar onunla ünsiyet peyda eylemiş olması her halde şayan-ı hayrettir. Birinci kısımdaki Avrupa parçalarından sonra ikinci kısımda (Radeaglia'nın bir (rapsodi oriental)ini dinledik. Bu, diğerlerinden daha ziyade şayan-ı dikkatti" diye görüş belirtmişti. *Berliner Lokal-Anzeiger*'da ise "Türk sanatkarlarının kendilerine yabancı olan ahenk alemini hissetmeye çalışmalarını tedkik eylemek herhalde pek ziyade merak-aver idi. Tabii (Beethoven) ve (Wagner) eserlerinin bizde

alıştığımız gibi çalınmasıyla Türk orkestrasının çalması yekdiğeriyle asla mukayese edilemez... Pek sade ve daima iki eliyle usul vuran (chef d'orchestre) usulleri tesri etmeyi seviyordu. Elindeki değneği sallarken dört dörtlük usulde ikinci dörtlüğü daima harice vurması nazar-ı dikkati celb ediyor ve (staccato)ları mutadından fazla kısa tutuyordu. İhtimal ki bu da memleketinde icra ettiği yerli musikinin Avrupa musikisine uymayan evsaf-ı mahsusasından ileri geliyordu” gibi bir değerlendirme yapılmıştı.⁴⁷

Diğer taraftan Ahmed Emin [Yalman] tarafından kaleme alınan bir başyazıda, Mabeyn Orkestrası'nın Almanyada verdiği konserler hakkında gazetelerde neşredilen çeşitli yazıların, musiki heyetinin bir hamlede ne kadar büyük değişiklikler husule getirebildiğini açık bir şekilde ortaya koyduğu dile getirilmişti. Bunun yanı sıra Türk sanatının durumu hakkında Avrupa'ya bir orkestra göndermenin pek doğru bir hareket olduğu da beyan edilmişti.⁴⁸

Sonuçta Berlindeki konser programını *şayan-ı iftihar bir muvaffakiyetle* tamamlayan heyet, 7 Ocak günü Dresden'e doğru hareket etmişti.⁴⁹ Beş buçuk saat süren bir yolculuktan sonra şehre ulaşan Mabeyn Orkestrası Paris Hotelinde konaklamış; iki konser verdiği Dresden'de de büyük takdir toplamıştı. Daha sonra trenle Münih'e doğru hareket eden heyet, 10-11 saat süren yolu şiddetli kar yağışı sebebiyle 26 saatte tamamlamıştı.⁵⁰ 12 Ocak günü şehre varan orkestra üyeleri, Hotel Bayerischer Hof'ta kalmışlardı. Heyetin büyük bir bölümü, akşam Münih Operası'nda sahnelenen Wagner'in operasına gitmişti. Daha sonra ayın on üçünde Odeon Konser Salonu'nda ve Bavyera Kralı III. Ludwig'in onurlandırdığı bir dinleyici kitlesi önünde, on dördünde ise Löwenbrau-Keller'de iki konser verilmişti.⁵¹ Odeon'daki konserde hazır bulunan Karl Süsseim, orkestranın coşkulu olduğunu; ancak Batı eserlerinin gerçek anlamda özümsemeden çalındığını kaydetmişti.⁵² Bu arada III. Ludwig'in, orkestra üyelerine çeşitli rütbelere nişanlar tevcih ettiğini de belirtelim.⁵³

2.3. Avusturya-Macaristan Programı ve Dönüş

Avusturya-Macaristan Dışişleri Bakanı'nın eşi Kontes Czernin'in himayesi altında konserler verecek olan Mabeyn Orkestrası, programının devamında 16 Ocak günü Viyana'ya geçmişti.

47 A.C., “Mabeyn-i Hümayun Muzikası Berlin'de”, *Tanin*, S. 3280, 28 Kanun-ı Sani 1334/1918, s. 3.

48 Ahmed Emin, “Avrupada Türk Sanatı”, *Vakit*, S. 93, 22 Kanun-ı Sani 1334/1918, s. 1.

49 BOA, HR.SYS., 2446/30. Berlin Sefareti'nden Hariciye Nezaretine çekilen 7 Ocak 1918 tarihli telgraf.

50 A. N. Erman, agm., s. 64-65.

51 E. Aracı, agm., s. 83-85.

52 Barbara Flemming, Jan Schmidt, *The Diary Of Karl Süsseim (1878-1947); Orientalist Between Munich and Istanbul*, Franz Steiner Verlag, Stuttgart 2002, s. 128; E. Aracı, agm., s. 65.

53 “Mabeyn Orkestrası'nın Seyahati”, *Sabah*, S. 10124, 20 Kanun-ı Sani 1334/1918, s. 2; “Orkestra Azasını Taltif”, *Tanin*, S. 3272, 20 Kanun-ı Sani 1334/1918, s. 3; “Mabeyn Orkestrası”, *Vakit*, S. 91, 20 Kanun-ı Sani 1334/1918, s. 2.

İstasyonda Hilal-i Ahmer temsilcileri, Deutchmeister musiki heyeti delegeleri, askerî kumandanlık mümessilleri⁵⁴ ve Salib-i Ahmer tarafından gönderilen bir heyet orkestrayı karşılamıştı.⁵⁵

Viyanadaki ilk konser 19 Ocak Cumartesi günü verilmiş ve daha başta müttefiklere yönelik samimi bir tezahür hâlini almıştı.⁵⁶ Konserin verildiği büyük salonda tek bir yer dahi boş kalmamıştı. Arşidüşes Blanca, Dolores, İmmaculata, İsabella, Annunziata, Prenses Parma, Arşidük Leopold Salvator'la birlikte kordiplomatik, mali ve askerî sınıflara mensup birçok kişi salonda yerlerini almıştı. Konser olumlu bir tesir bırakmış, dinleyiciler çalınan parçaları hararetle alkışlamışlardı. 20 Ocak günü öğleden sonra Laxenburg Şatosu'nda İmparator Karl'ın huzurunda hususi bir konser verilmişti.⁵⁷ İmparatoriçe Zita'nın da bulunduğu konserde imparatorun arzusuna uygun olarak yalnızca alaturka parçalar çalınmıştı. Konserden sonraki görüşmede imparator, Celal Esad Bey'e, Osmanlı Padişahı V. Mehmed Reşad'ın orkestrasını Viyana'ya göndermiş olmasından ötürü memnuniyetini belirtmiş; Hassa Mülazımı Esad Bey'e hangi muharebelere katıldığını sormuştu. Orkestra Şefi Zeki Bey'i de icrasından ötürü takdir etmişti. Zeki Bey ise padişahın Beethoven, Schubert ve Wagner gibi büyük sanatkârlara hayran olup Viyanadaki konser programlarının bizzat onun tarafından tertip edildiğini söylemişti. Ayrıca imparator, Zeki Bey'le Celal Esad Bey'e François Josef nişanının *officiel*, Esad Bey'e aynı nişanın şövalye rütbesini tevcih etmişti. Orkestranın diğer azasına da nişanlar vermişti.⁵⁸

Mabeyn-i Hümayun Muzika Takımı'nın Müttefik devletler nezdinde verdiği başarılı konserler ve olumlu etkileri dönemin basınında sıklıkla yer bulmuştu. *Vakit*'in “adeta küçük bir ordu halinde Avrupa'yı dolaşan, memleketler ve şehirler değil, fakat kalpler teshir eden ve hakkımızda yeni yeni fikirler neşrine vasıta olan” şeklindeki benzetmesi oldukça yerinde bir tespitti. Gazete, Avusturya basınından alıntılara da yer vermişti. *Neue Freie Presse*, “bu konser Türkiye'nin hayat-ı musikiyede garp zihniyetine ve garp eşkaline şayan-ı hayret bir süratle takarrüb etmekte olduğunu göstermiştir”; *Extrablatt*, “Zeki Bey fikirlerini orkestraya telkin etmesini bilen mükemmel bir orkestra reisi olduğunu ispat etmiştir”; *Volksblatt*, “orkestra her türlü takdirata layık pek yüksek bir gayretin timsalidir ve pek mükemmel tertip edilmiştir”; *Çayt* [Zeit ?], “Zeki

54 “Mabeyn-i Hümayun Orkestrası Viyanada”, *Tanin*, S. 3270, 18 Kanun-ı Sani 1334/1918, s. 2; “Mabeyn Orkestrası Viyanada”, *Ati*, S. 18, 18 Kanun-ı Sani 1334/1918, s. 3; “Mabeyn Muzikası'nın Seyahati”, *İkdam*, S. 7521, 18 Kanun-ı Sani 1334/1918, s. 2.

55 “Mabeyn Orkestrası Viyanada”, *İkdam*, S. 7522, 19 Kanun-ı Sani 1334/1918, s. 2; “Mabeyn Orkestrası Viyanada”, *Tanin*, S. 3271, 19 Kanun-ı Sani 1334/1918, s. 3; “Mabeyn Orkestrası Viyanada”, *Ati*, S. 19, 19 Kanun-ı Sani 1334/1918, s. 2; “Mabeyn Orkestrası”, *Vakit*, S. 90, 19 Kanun-ı Sani 1334/1918, s. 2.

56 “Mabeyn-i Hümayun Orkestrası”, *Tercüman-ı Hakikat*, S. 13261, 22 Kanun-ı Sani 1334/1918, s. 2.

57 “Mabeyn-i Hümayun Orkestrası Viyanada”, *Tanin*, S. 3275, 23 Kanun-ı Sani 1334/1918, s. 2. Ayrıca bk. “Mabeyn-i Hümayun Orkestrası”, *Tesvir-i Efkar*, S. 2350, 23 Kanun-ı Sani 1334/1918, s. 2; “Mabeyn Orkestrası İmparator Huzurunda”, *Vakit*, S. 94, 23 Kanun-ı Sani 1334/1918, s. 1; “Mabeyn-i Hümayun Orkestrası”, *Ati*, S. 23, 23 Kanun-ı Sani 1334/1918, s. 2; “Viyana'da Mabeyn Orkestrası-Hakkımızda Samimi Tezahürat”, *İkdam*, S. 7526, 23 Kanun-ı Sani 1334/1918, s. 2.

58 “Viyana'da Mabeyn Orkestrası”, *İkdam*, S. 7527, 24 Kanun-ı Sani 1334/1918, s. 2; “Mabeyn Orkestrası”, *Vakit*, S. 95, 24 Kanun-ı Sani 1334/1918, s. 2; “Mabeyn-i Hümayun Orkestrası”, *Ati*, S. 24, 24 Kanun-ı Sani 1334/1918, s. 3; “Mabeyn-i Hümayun Orkestrası Viyanada”, *Tesvir-i Efkar*, S. 2351, 24 Kanun-ı Sani 1334/1918, s. 2; “Orkestramız (Laxenburg) Sarayı'nda”, *İkdam*, S. 7532, 29 Kanun-ı Sani 1334/1918, s. 1.

Bey bir orkestrayı idarede mütehasıs bir Prusya orkestra reisi kadar mahirdir. Bu Osmanlı musikişinasları hakikaten şayan-ı takdir ve hürmet bir heyet-i musikiyye teşkil etmektedirler”; *Reichspost*, “Osmanlı musikişinaslarının heyecan-ı sanatkaraneleri, sanatlarına olan merbutiyet-i fevkaladeleri kendilerine hararetili alkışlarla beyan-ı teşekkür eden halkımızın pek ziyade nazar-ı dikkatini celp etmiştir” şeklinde değerlendirmeler yapmıştı.⁵⁹

Tesvir-i Efkar gazetesinde yayımlanan gayet mufassal bir yazı ise Viyana seyahatini özetleyen niteliğe sahipti. Yazıya göre, Berlin’deki konserlerin yankıları duyulmuş olduğundan Viyana halkı Osmanlı musikisini dinlemek için büyük bir istek göstermişti. Konser, şehrin en büyük musiki salonu olan Grosen Konzertsaal’da gerçekleşmişti. Burası musiki etkinlikleri için hususi olarak inşa edilmiş özel tertibata sahip bir binaydı. Konser salonu 2.000 kişiyi içine alacak kadar geniş olup, çalınan parçaların en ince ayrıntısına varıncaya kadar kolaylıkla dinlenilmesini temin için gayet açık ve zarif bir mimari tarzda yapılmıştı. Konser akşamı salon tamamıyla dolmuş ve birçok dinleyici ayakta durmaya mecbur kalmıştı. Gelenlerin mühim bir kısmını şehir ekâbirinin oluşturduğu anlaşılmaktaydı. Viyana Sefiri Hüseyin Hilmi Paşa ile çok sayıdaki Osmanlı vatandaşı da salonda hazır bulunmaktaydı.

İlk konserin programını Wagner ve Beethoven gibi Batı musiki üstatlarının eserlerinden güzide parçalarla Asım Bey’in rast peşrevi teşkil ediyordu. Konser programına tercihen Batı parçalarının alınmış olması, bu ezgilere yabancı olunmadığını ispat amacına matuf olsa gerekti. Zeki Bey’in riyaseti altındaki heyet bu eserleri pek güzel icra etmişti. Başarıları her parça sonunda tekrarlayan alkışlardan anlaşılmakta, gazetelerin olumlu neşriyatı bunu teyit etmekte idi. Yalnızca bazı gazeteler, daha fazla Osmanlı parçası bulunmamasından şikâyet etmişlerdi. Bu şikâyete bizzat Osmanlılardan katılanlar da vardı. Gerçekte orkestra heyeti Türklerin Batı musikisini temsilde yetenek sahibi olduklarını ispat emeliyle beraber, yerli musiki hakkında etraflı bir fikir vermek vazifesiyle de mükellefti. Üstelik Asım Bey’in eserinin dinleyiciler üzerinde iyi bir tesir bıraktığı aşıkardı.

Haddizatında orkestranın elde ettiği başarı Osmanlılar için bir iftihar vesilesiydi. Zira musiki, bilhassa medeniyet anlamında en ileri giden milletlerde en ziyade gelişme göstermişti. İşte Mabeyn-i Hümayun Muzika Takımı da musiki ilminde Batı’nın üstadı sayılmaya layık olan Almanya ve Avusturya gibi iki ülkede Türklerin de takdire mazhar olacak yetenek ve meziyet sahibi olduklarını ispat etmişti. Hele Zeki Bey ve arkadaşlarının gerek konser esnasında gerekse diğer zamanlarda hâl ve tavırlarındaki nezaket ve nezahet olumlu anlamda dikkate değerdi.⁶⁰

Viyana’daki son konser 24 Ocak günü icra edilmiş; birincisi gibi hem sanat hem de gelir temini açısından büyük bir başarıya mazhar olmuştu. Konserde çalınan Türk musiki parçaları büyük bir ilgi görerek sürekli alkışlarla karşılanmıştı. Orkestra, ayakta dinlenmiş olan Osmanlı

59 “Avrupa’daki Sanat Ordumuz”, *Vakit*, S. 96, 25 Kanun-ı Sani 1334/1918, s. 1 [Ek. 4]. Avusturya basınındaki değerlendirmeler için ayrıca bkz. “Mabeyn Orkestrası’nın Viyanadaki Konseri”, *Sabah*, S. 10129, 25 Kanun-ı Sani 1334/1918, s. 2; “Mabeyn Orkestrası’nı Sitayış”, *İkdam*, S. 7528, 25 Kanun-ı Sani 1334/1918, s. 2; “Mabeyn-i Hümayun Orkestrası”, *Tesvir-i Efkar*, S. 2352, 25 Kanun-ı Sani 1334/1918, s. 2.

60 “Muzika-i Hümayun Viyanada-İmparatorun Huzurunda”, *Tesvir-i Efkar*, S. 2355, 28 Kanun-ı Sani 1334/1918, s. 2.

millî marşını çaldıktan sonra dinleyicilere veda etmişti. Bu arada Avusturya Salib-i Ahmer Cemiyeti Reisi Kont Travan tarafından Zeki Bey'le Celal Esad Bey'e birinci, Hassa Mülazımı Esad Bey'e ikinci rütbelerden Salib-i Ahmer nişanları; muzika heyetine gümüş ve heyetle birlikte gelen efrada tunç madalyalar tevcih edilmişti.⁶¹

İkinci konsere bizzat katılan Ahmed Cevdet [Oran] Bey tarafından kaleme alınıp *İkdam* gazetesinde başmakale olarak neşredilen bir yazıda, daha çok seyahat ve neticeleri üzerinde durulmuştu. Söz konusu seyahatin ülkede türlü türlü telakki olunduğunu, Batı'da musikinin ulaştığı seviyenin dikkate alındığını ve bazı kişilerin bu cüreti eleştirdiklerini söyleyen Ahmed Cevdet Bey, Osmanlı heyetinin Avrupa'ya üstün bir iddiayla gitmiş olduğunu sanmadığını belirtmişti. Daha sonra değerlendirmelerine devam eden yazar,

fakat musiki sanat-ı bediasının güzellikleri Türklere nihan olmadığını ispat etmek içindir ki Viyana ve Berlin'e gittik... Sabit olmuştur ki Türk de medeni bir istidadın sahibidir... Velev ki nekaisden kurtulmuş olmasın, hayırlar, güzellikler içinde memleketi temsil etmek onu fena ve çirkin bir mevcudiyet içinde iraeve sebep olmaktan evladır.

ifadelerini kullanmıştı.⁶²

Mabeyn Orkestrası, Viyana'dan sonra, Avrupa seyahatindeki son konserlerini vermek üzere Habsburg İmparatorluğu'nun bir diğer başkenti olan Peşte'ye geçmişti.⁶³ Buradaki ilk konseri 27 Ocak akşamı belediyenin muhteşem ve müzeyyen salonunda gerçekleştirmişti. Hazırın arasında Arşidüşes Augusta, kızı Arşidüşes Sofi, Macaristan Salib-i Ahmer Cemiyeti Reisi, musiki eleştirmenleri, Başşehbender Ahmed Hikmet [Müftüoğlu] Bey, şehbenderlik personeli ve Osmanlı subayları vardı. Misafirler, Peşte'deki okullarda eğitim gören Osmanlı öğrencileri tarafından karşılanmışlardı. Etkinlik Macaristan başkentinin üst tabakası için muhteşem bir müsamere teşkil etmişti. Ayakta dinlenen Osmanlı ve Macar marşlarıyla başlayan konserte orkestra tarafından çalınan bazı parçalar misafirlerin ricası üzerine tekrarlanmıştı. Konserin ikinci kısmı da başarılı geçmiş; bu arada Arşidüşes Augusta, Zeki Bey'i tebrik etmişti. Macar basını dahi şefin idaresine övmüş ve kendisinin Türkiye'de klasik musikinin revaç bulmasına büyük hizmet ettiğini yazmıştı.⁶⁴

Mabeyn Orkestrası, Peşte'deki ikinci konserini 29 Ocak günü vermişti. Bu defaki konserte klasik ve şark parçaları canlı ve mükemmel bir şekilde temsil edilirken bilhassa bir Macar parçası

61 "Mabeyn-i Hümayun Orkestrası Viyana'da", *Tanin*, S. 3280, 28 Kanun-ı Sani 1334/1918, s. 3; "Mabeyn Orkestrası'nın Seyahati", *Sabah*, S. 10132, 28 Kanun-ı Sani 1334/1918, s. 2; "Viyana'da Mabeyn Orkestrası", *İkdam*, S. 7531, 28 Kanun-ı Sani 1334/1918, s. 1; "Mabeyn-i Hümayun Orkestrası", *Atı*, S. 28, 28 Kanun-ı Sani 1334/1918, s. 3.

62 [Ahmed Cevdet Bey], "Mabeyn Muzikası", *İkdam*, S. 7532, 29 Kanun-ı Sani 1334/1918, s. 1.

63 Arşidük Franz Salvator ve Arşidüşes Augusta himayesinde icra olunacak konserlerin haberi günler öncesinden duyurulmuştu. Bk. "Mabeyn-i Hümayun Orkestrası", *Tanin*, S. 3269, 17 Kanun-ı Sani 1334/1918, s. 4.

64 "Mabeyn Orkestrası Peşte'de", *Tercüman-ı Hakikat*, S. 13268, 29 Kanun-ı Sani 1334/1918, s. 2; "Mabeyn Orkestrası'nın Seyahati", *Sabah*, S. 10134, 30 Kanun-ı Sani 1334/1918, s. 2; "Mabeyn-i Hümayun Orkestrası Peşte'de-Sanatkarlarımız Her Tarafa Takdir Olunuyorlar", *İkdam*, S. 7533, 30 Kanun-ı Sani 1334/1918, s. 2; "Mabeyn-i Hümayun Orkestrası Peşte'de", *Tanin*, S. 3282, 30 Kanun-ı Sani 1334/1918, s. 2.

zevkle dinlenmişti. Zeki Bey ile orkestra erkânı dinleyiciler tarafından hararetle bir şekilde alkışlanmıştı. Sanatkârane yönden birincisine üstün olduğu belirtilen konserin ardından şehre veda edilmişti.⁶⁵ Bu arada *Servet-i Fünun* mecmuasında genel bir inceleme yazısı yayımlanmıştı. Seyahatin çeşitli amaçları olduğu ifade edilen yazıda, “anlaşıyor ki, büyük bir maksat için yapılan teşebbüslerden biridir” denilmişti. Asıl maksat, Türklerin güzel sanatlar, kültür ve irfan açısından kabiliyetsiz ve geri olduklarına dair Avrupa muhitindeki haksız ve hatalı rivayetlerle hasıl olan hükümleri düzeltmek, Türkiye’yi ve Türkleri hakıyla tanıtmak olarak açıklanmıştı. Ardından konser programına değinilen yazıda, yerli ve yabancı gazetelere nazaran umumiyetle başarılı ve takdir gören bir program gerçekleştirilmekle beraber, yerli parçalara az yer verilmesi gibi bazı tenkit ve itirazlar üzerinde durulmuştu.⁶⁶

Sonuçta bir aydan fazla bir süre Avrupa’nın çeşitli şehirlerinde konserler veren Mabeyn-i Hümayun Muzika Takımı, 1 Şubat günü Balkan treniyle İstanbul’a geri dönmüştü.⁶⁷ Osmanlı basınında çıkan haberlerde, olumlu izlenimlere ve övgü dolu ifadelere yer verilmişti. Mesela *Tesvir-i Efkar*, pek büyük teveccühe nail olan orkestranın dönüşü haberini duyurmuştu.⁶⁸ *Tanin*, orkestra heyetinin seyahat esnasında gördüğü hüsnükabul ve mazhar olduğu takdirden büyük memnuniyet duyduğunu belirttikten sonra gittikleri yerlerde iyi tesirler bırakacakları şeklindeki beklentileri haklı çıkardıklarını ifade etmişti.⁶⁹ *İkdam*, Zeki Bey’den naklen her tarafta iyi karşılandıklarını ve takdirler beyan olduğunu yazmıştı.⁷⁰

Zeki Bey, *Osmanischer Lloyd* yazarlarından birine duygu ve düşüncelerini tasvir ettiği sırada, “vazifemiz gayet güç idi. Çünkü gerek Almanya’da, gerek Avusturya’da bizi dinleyecek olanları memnun etmek kolay bir şey değil idi. Ben kendilerini biraz mahzuz edebildimse bunu da arkadaşlarıma medyunum” ifadelerini kullanmıştı. Ayrıca bu seyahatten bazı islahat fikirleri edindiğini belirtmişti. Zeki Bey, Almanya’nın her tarafında gösterilen ilgiyi, bilhassa Berlin’de bunun pek parlak bir surette tezahürle ilk konserde 5.000 kişinin hazır bulunduğunu söylemişti. Orkestranın Avusturya-Macaristan ve Bulgaristan’da bıraktığı tesir de gayet iyi olmuştu. Viyana’da elde edilen gelir 21.000 kurundu. Berlin’le Peşte’deki hasılat dahi bundan aşağı değildi. Söz konusu yazıda, Sofya Sefareti Maslahatgüzarlığı raporundaki ifadelerin aksine, Bulgar basınında sınırlı sayıda yayın çıkmasının sebebi, savaşın devamı müddetince gazetelerin tiyatro ve konser gibi etkinliklerden bahsetmesinin yasaklanmış olması olarak kaydedilmişti.⁷¹

65 “Peşte’de İkinci Konser”, *Tesvir-i Efkar*, S. 2358, 31 Kanun-ı Sani 1334/1918, s. 2; “Peşte’de Mabeyn Orkestrası”, *İkdam*, S. 7534, 31 Kanun-ı Sani 1334/1918, s. 2; “Mabeyn Orkestrası”, *Tanin*, S. 3283, 31 Kanun-ı Sani 1334/1918, s. 3; “Mabeyn-i Hümayun Orkestrası”, *Vakit*, S. 102, 31 Kanun-ı Sani 1334/1918, s. 2; “Mabeyn-i Hümayun Orkestrası”, *Sabah*, S. 10135, 31 Kanun-ı Sani 1334/1918, s. 2.

66 M.S., “Mabeyn Musikası”, *Servet-i Fünun*, S. 1378, 31 Kanun-ı Sani 1334/1918, s. 430-431.

67 “Mabeyn-i Hümayun Orkestrası”, *Atı*, S. 33, 2 Şubat 1334/1918, s. 2.

68 “Mabeyn-i Hümayun Orkestrası’nın Avdeti”, *Tesvir-i Efkar*, S. 2360, 2 Şubat 1334/1918, s. 1.

69 “Sanatkarlarımızın Avdeti”, *Tanin*, S. 3286, 3 Şubat 1334/1918, s. 2.

70 “Mabeyn Muzikasının Avdeti”, *İkdam*, S. 7539, 5 Şubat 1334/1918, s. 1.

71 “Mabeyn-i Hümayun Orkestrası-Zeki Bey’in İhtisasâtı”, *Tercüman-ı Hakikat*, S. 13278, 8 Şubat 1334/1918, s. 2. Ayrıca bk. “Zeki Bey’in İhtisasâtı”, *Atı*, S. 40, 9 Şubat 1334/1918, s. 3.

Diğer taraftan Peşte Başşehbenderi Ahmed Hikmet Bey tarafından yazılan bir tahriratta, İstanbul'daki Avusturya-Macaristan Elçiliği vasıtasıyla Babiali nezdinde yapılan girişim sonucunda, Macaristan Krallığı Honved Orkestrası'nın Mart ayı başlarında Sofya ve İstanbul'a gelerek birkaç konser vermesi kararlaştırılmış olduğu belirtilmişti. Konserlerde çalınmak üzere Asım Bey'in rast peşrevi, Arif Bey'in Nihavend Salıncak ve Mösyö Radeqlia'nın Şark rapsodisi gibi bir iki parçanın bütün orkestra için hazırlanmış partiyonlarının gönderilmesinin şefleri tarafından rica edildiğini de bildirmişti. Bu noktada Ahmed Hikmet Bey, söz konusu gelişmeyi, Mabeyn-i Hümayun Muzika Takımı'nın Avrupa'ya yaptığı seyahatin olumlu bir etkisi olarak değerlendirmişti.⁷²

Yeni Mecmua yazarlarından Kazım Şinasi Bey ise konser seyahatiyle ilgili başka bir konuya değinmişti. Ekmek nasıl vücudun en lüzumlu bir gıdasıysa musikin de ruhun duyduğu zorunlu ihtiyaçlardan biri olduğunu dile getiren yazar, müttefik ülkelerde konserler veren Mabeyn Orkestrası'nın Türk ruhunun diğer güzel sanatlar gibi musikiyi de en gelişmiş şekilde duyabildiğini parlak örneklerle ve Avrupa'nın seçkin muhitlerinde gösterdiğini beyan etmişti. Bundan sonra ana konuya değinen Kazım Şinasi Bey, orkestranın İstanbul'da nadir tesadüf edilen bir musiki ziyafeti verebileceğini, her taraftan açığa vurulan bu isteği tatmin etmenin güç olmadığını belirtmişti. Böylece hem genç sanatkârları alkışlamak fırsatı bulunmuş hem de hayır cemiyetlerinden birisine önemli gelir temin edilmiş olabilecekti. Yazının sonunda, Avrupadaki konserler Salib-i Ahmer cemiyetleri menfaatine tertip olunduğu gibi İstanbul'da Hilal-i Ahmer için bir veya iki konser verilmesi münasip olmaz mı diye de soru etmişti.⁷³

Gerçekten de seyahat sonrasında yeni ve esaslı düzenlemeler görülmeye başlanmıştı. Zeki Bey, ilk iş olarak bandonun orkestrada çalan nefesli saz üyelerini orkestraya katmak suretiyle teşekkülü müstakil bir kadroya bağlamıştı. Ayrıca yeni bir repertuvarla saray dışında aboneli haftalık halk konserlerine başlanmıştı. Bu şekilde ileride geleneksel bir hâle gelecek haftalık halk konserlerinin ilk adımı atılmış oldu.⁷⁴

Netice itibarıyla şeflik rutininin yoksunluk, teori ve pratik tecrübesizlik bakımlarından bazı eleştirilere uğranmış olmasına karşın, seyahat ve konserlerin mühim bir hamle ve merhale oluşturduğu, genel itibarıyla olumlu ve başarılı geçtiği kabul edilmektedir.⁷⁵ Zeki Bey yönetimindeki orkestra, gerek repertuvarı gerekse icrasıyla Müttefik devletler basınında övgüler toplamıştır.⁷⁶ Bir kültürel diplomasi örneği sergileyen Osmanlı Devleti, hem iç hem de dış kamuoyunda tanıtım ve propaganda faaliyetinde bulunmuştur. Seyahat sayesinde yurt dışı

72 BOA, HR.SYS., 2448/12, lef. 1. Peşte Başşehbenderliği'nden Hariciye Nezaretine gönderilen 12 Şubat 1918 tarihli tahrirat.

73 Kazım Şinasi, "Mabeyn Orkestrası", *Yeni Mecmua*, II/35, (14 Mart 1918), s. 179.

74 M. R. Gazimihal, *age.*, s. 139.

75 M. R. Gazimihal, *age.*, s. 139.

76 Bülent Aksoy, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Musiki ve Batılılaşma", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, V, İletişim Yayınları, İstanbul 1985, s. 1234.

tecrübesi kazanan orkestra üyeleri arasında ileriki dönemin pek çok önemli ismi yer almıştır.⁷⁷ Son olarak E. Aracı da seyahatin önemini şu ifadelerle açıklamıştır:

...armonize edilmiş haliyle geleneksel Türk bestelerine yer verilmiş olması ve Haydn'ın mehter müziğinden etkilenecek bestelediği Askeri Senfonisi'nin de turnede seslendirilmiş olması, bugün de artık klişeleşmiş bir halde zaman zaman görmeye alışık olduğumuz karşılıklı etkileşim konserleri geleneğine Saray Orkestrası'nın daha o zamanlar öncülük etmiş olduğunu bizlere gösterir.⁷⁸

Sonuç

Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşı'nın son döneminde Mabeyn-i Hümayun Muzika Takımı'nın Müttefik devletler başkentlerinde konserler vermesi kararını almıştı. Böylece hem Osmanlı topraklarına gelen yabancı müzik topluluklarının Hilal-i Ahmer Cemiyeti yararına gerçekleştirdiği konserlere anlamlı bir karşılık verilmesi hem de musikisinin gelişimini Batı karşısında göstererek tanıtım ve propaganda faaliyetlerinde bulunmak mümkün olabilecekti. Bu bakımdan seyahatin organizasyonu Karargah-ı Umumi İstihbarat Şubesi tarafından tanzim edilmişti.

1917 yılının yaz aylarında gündeme gelen seyahat programı askerî, siyasi ve toplumsal birtakım sebepler dolayısıyla gecikmeye uğramış ve yılın son günlerinde hayata geçirilmişti. Tarihinde ilk defa yabancı topraklarda konserler verecek olan Mabeyn Orkestrası'nın ilk durağı Bulgaristan'ın başkenti Sofya olmuştu. Daha sonra Almanya programına geçmiş; Berlin, Dresden ve Münih'te konserler vermişti. Ardından Avusturya-Macaristan'ın Viyana ve Peşte şehirlerinde konserler verdikten sonra Şubat 1918 başlarında ülkeye geri dönmüştü. Altı farklı şehirde on dört konser icra eden orkestra, genel itibarıyla başarılı bir program gerçekleştirerek dinleyicilerden olumlu karşılık bulmuştu. Bu açıdan savaş şartlarında bir kültürel diplomasi örneği yürüten Osmanlı Devleti'nin, amaç-sonuç ilişkisi içerisinde değerlendirildiğinde başarılı bir uygulama sergilediği söylenebilir.

---

77 Zeki Bey riyasetindeki orkestra üyeleri arasında Sezai ve Seyfettin [Asal] beyler, Asaf Bey, Nihat Bey, İhsan ve Necip [Aşkın] beylerle (A. N. Erman, agm., s. 64); Veli [Kanık] Bey ve İhsan Servet [Künçer] Bey (M. R. Gazimihal, *age.*, s. 156, 159) gibi isimler bulunmaktaydı.

78 E. Aracı, agm., s. 84.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

Kızılay Arşivi (KA)

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Babiâli Evrak Odası Evrakı (BEO.)

Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Beşinci Şube (DH.EUM.5.Şb.)

Dahiliye Nezareti İdare-i Umumiye Ekleri (DH.İ.UM.EK.)

Hariciye Nezareti Siyasi Kalemi (HR.SYS.)

Hariciye Nezareti Sofya Sefareti (HR.SFR.04)

Hariciye Nezareti Tercüme Odası (HR.TO.)

İrade Dosya Usulü İradeler Tasnifi (İ.DUİT.)

Meclis-i Vükela Mazbataları (MV.)

Sürelî Yayınlar

Ati

Berliner Tageblatt

İkdam

Sabah

Servet-i Fünun

Tanin

Tercüman-ı Hakikat

Tesvir-i Efkar

Vakit

Yeni Mecmua

Basılı Eserler

Aksoy, Bülent, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Müzik ve Batılılaşma", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, 5, İletişim Yayınları, İstanbul 1985, s. 1212-1236.

Aracı, Emre, "Sultan Reşad'ın Senfoni Orkestrasından Münih'te Beethoven ve Wagner Konserleri", *Andante*, IX/62, (2011), s. 82-86.

Arseven, Celâl Esat, *Sanat ve Siyaset Hatıralarım*, yay. haz. Ekrem Işın, Kadıköy Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2019.

Çolak, Kamil-Fahri Yetim, "Veliâht Vahdeddin ve Mustafa Kemal Paşa'nın Almanya Seyahatiyle İlgili Bazı Tespitler", *Tarihin Peşinde – Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 17, (2017), s. 129-145.

Erman, Azmi Nihad, "Muzika-i Hümayun'un Avrupa Seferi", *Yıllarboyu Tarih*, II/3, (1979), s. 64-65.

Flemming, Barbara-Jan Schmidt, *The Diary Of Karl Süsseim (1878-1947); Orientalist Between Munich and Istanbul*, Franz Steiner Verlag, Stuttgart 2002.

Gazimihal, Mahmut R., *Türk Askeri Müzikaları Tarihi*, haz. Metin Özarslan, Doğu Kütüphanesi, İstanbul 2019.

Göleç, Mustafa, "Dünya 'Görüş'ü Olarak Savaş: Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'ye ve Türkiye'den 'Seyahat'ler", *Tarih Dergisi*, 73, (2021/1), s. 215-247.

Karacagil, Ö. Kürşad, "Alman İmparatoru İstanbul'da (1917)", *Gazi Akademik Bakış*, VI/12, (2013), s. 111-133.

- Kuneralp, Sinan, “Osmanlı İmparatorluğu ve Müttefikleri: Yumuşak Güç Diplomasisi Örneği”, *I. Dünya Savaşı’nda İttifak Cephesinde Savaş ve Propaganda*, ed. Bahattin Öztuncay, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık A.Ş., İstanbul 2014, s. 40-67.
- Pomiankowski, Joseph, *Osmanlı İmparatorluğu’nun Çöküşü “1914-1918 I. Dünya Savaşı”*, çev. Kemal Turan, Kayıhan Yayınları, İstanbul 1990.
- Yağmurlu, Aslı, “Kültürel Diplomasi: Kuram ve Pratikteki Çerçevesi”, *Selçuk İletişim*, XII/2, (2019), s. 1182-1210.

Ek 3. Mabeyn Orkestrası Berlin'de

Berliner Tageblatt

VII. Jahrg. Nr. 2

9. Januar 1918

Wochen-Ausgabe für Ausland und Uebersee

ersch. jeden Mittwoch. Man abonniert bei allen Postämtern in den Kolonien und Schutzgebieten des Deutschen Reiches, den Postämtern in China, Konstantinopel und der Levante, Österreich-Ungarn, der Schweiz, Belgien, Luxemburg, der Niederlande, Dänemark, der dänischen Antillen, Schweden, Norwegen, der Donestaaten, Chile, Uruguay und Brasilien von 4,50 M. vierteljährlich inklusive Postzuschlag; für alle übrigen Staaten nur unter Kennband durch den Verlag, Berlin SW. 2 M. monatlich inklusive Porto, frei ins Haus.

Alleinige Anzeigen-Anstalten: Anzeigen-Expedit, Rudolf Mosse, Berlin SW, Jurasander Str. 44; Breitschweidinger Str. 21, Dresden; Altmarkt 15, Düsseldorf; Schadowstr. 20/21, Frankfurt a. M.; Zoll 125, Hamburg; Langenbrücker 18, Köln a. Rh.; Holstestr. 94, Leipzig; Grimmelshausen-Str. 27, Magdeburg; Breitenweg 12, Mannheim; Planken 6/8, München; Theaterstr. 8, Nürnberg; Karolinenstr. 25, Prag; II, Graben 6, Straßburg; I, B., Alter Weinmarkt 1, Stuttgart; Königsstr. 11, B. West, Selbstverlag, Warschau; Marschalokowskaja 24, Basel; Anchenvorstadt 10A, Zürich; Linnéstrasse 14, — Druck u. Verlag von Rudolf Mosse, Berlin.

Das kaiserliche Hoforchester aus Konstantinopel auf seiner Konzertreise in Berlin.

A. Gross

Kaynak: Berliner Tageblatt, Y. 7, S 2, 9 Ocak 1918, s. 1 ve 7.

Ek 4. Mabeyn Orkestrası

Kaynak: "Avrupa'daki Sanat Ordumuz", *Vakit*, S 96, 25 Kanun-ı Sani 1334/1918, s. 1.